

Фитосанитарно състояние на българските гори през 2024 г. и предстоящи лесозащитни мероприятия за 2025 г.

Д-р инж. Петя МАТЕВА – главен експерт в Изпълнителната агенция по горите

На 11 март 2025 г. се състоя ежегодното редовно заседание на Националната комисия по лесозащита с представители на Министерството на земеделието и храните, Българската агенция по безопасност на храните, Изпълнителната агенция по горите, Лесозащитните станции в София, Пловдив и Варна и шестте държавни горски предприятия. В комисията участват и водещи учени в областта на лесозащитата от Института за гората – БАН, и Лесотехническият университет. Дискутирани бяха проблемите пред съвременната лесозащита, сред които са медико-санитарното значение на боровата процесионка и трудностите по нейното контролиране поради липса на продукти за растителна защита (ПРЗ) с продължително действие върху яйцата и гъсениците ѝ, както и наличието на самозалесили се площи – недържавна собственост, които са развъдник за насекомото и не могат да бъдат третирани поради ограничения в действащата нормативна уредба в страната. Намножаването на тополовата петниста златка, за което главен фактор е липсата на почвена влага за продължителен период особено в дренираните месторастения. Ограниченият набор от ПРЗ, използвани за контрол на вредители в горски територии. Влиянието на продължителните засушавания и честите екстремни температури, които причиняват отслабване на дървостоя, съхнене и влошаване на фитосанитарното състояние на считани за устойчиви дървесни видове.

Утвърдената лесопатологична прогноза за страната е поместена на сайта на ИАГ: <https://www.iag.bg/docs/lang/1/cat/6/index>.

Изпълнение на лесозащитните мероприятия през 2024 година

В модул „Лесопатологично обследване“ на електронната информационна система на ИАГ за 2024 г. са подадени общо 5497 отчета за извършени лесозащитни дейности в горски територии. Обобщената информация от тях, допълнена с резултати от специфичните лабораторни анализи в лесозащитните станции (ЛЗС), с информацията от съответните обяснителни записки и данни от контролните теренни проверки на ЛЗС и регионалните дирекции по горите се анализира от експертите по лесозащита и представя в ИАГ в срок до 20 февруари на текущата година.

Видно от таблица 1 общото изпълнение на мероприятията надвишава предвидените дейности в лесопатологичната прогноза за 2024 година. Това се дължи на извършената почти два пъти повече **механична борба** и с 64 % повече **наземна химична борба** в горски разсадници и култури с възникнали през годината фитосанитарни проблеми от суша, насекомни вредители в млади иглолистни култури и по тополи, върби и елши, плевелна и паразитна растителност. Наземна химична борба се извежда за регулиране на числеността на вредители, за чийто контрол не са разработени биологични методи. При липса на разрешени регистрирани продукти за растителна защита (ПРЗ) за наземна химична борба се прилага механична борба. През 2024 г. такава е водена основно срещу тополова петниста златка, дивеч и домашни животни.

Изпълнение на **въздушно пръскане** срещу ларвите на листогризеци насекоми в горите:

✓ *Срещу ръждива борова листна оса, планирано от ЛЗС – София.* Пръскането е извършено на територията на ДГС – Радомир, София и Благоевград, в края на април 2024 година. Използван е ПРЗ с активно вещество спинозад с прилепите акарзин (3 мл/дка „Синеис 480 СК“ и 50 мл/дка адювант „Акарзин“ в 300 мл/дка

работен разтвор). Частичното изпълнение се дължи на установена при контролното лесопатологично обследване ниска численост на вида в някои райони и поради наличие на далекопроводи, които възпрепятстват техническото изпълнение на мероприятията. Ефектът от проведеното въздушно пръскане е между 72 и 92 %. Най-нисък ефект е отчетен в ДГС – Радомир, което се дължи на падналия силен дъжд 20 часа след третирането.

Таблица 1

Изпълнение на предвидените през 2024 г. лесозащитни мероприятия и предстоящи през 2025 г.

МЕРОПРИЯТИЕ	По утвърдената годишна прогноза за 2024 г., дка	Отчет 2024 г., дка	Изпълнение, %	Прогноза за 2025 г., дка
Въздушно пръскане, в т.ч.:	42 540	18 483	43	10 218
срещу борова процесионка	10 700	10 600	99	8720
срещу ръждива борова листна оса	7171	5360	75	1498
срещу гъботворка	24 669	2523	10	0
Биологична борба	0	0	-	0
Наземна химична борба, в т.ч.:	4150	6809	164	4710
в горски разсадници	284	1216	428	1524
в култури	3866	5593	145	3186
Механична борба	2631	5052	192	3614
Интегрирана борба	60	0	0	0
Санитарни сечи	168 727	201 930	120	177 222
ОБЩО:	218 108	232 274	106	195 764

✓ *Срещу борова процесиянка, планирано от ЛЗС – Пловдив.* Включените в прогнозата площи за въздушно пръскане са допълнени с 400 дка по време на лесопатологично обследване в началото на 2024 г., а поради преминал горски пожар са отпаднали 500 дка площи в ДГС – Хисар. Третирането е извършено поетапно през септември 2024 г. за ДГС в Клисурса, Хисар, Асеновград и ДЛС „Кормисош“; ДГС в Ардино, Кирково, Момчилград и ДЛС „Женда“; ДГС в Гурково, Пазарджик и ДГС „Акад. Николай Хайтов“. Във всички стопанства е използван ПРЗ на базата на *Bacillus thuringiensis* var. *Kurstaki* (Рапакс). Извършените теренни проверки на 18 септември – 15 октомври 2024 г. за отчитане на резултатите от проведеното въздушно пръскане показват най-нисък ефект в ДГС – Пазарджик (47 %), следвано от ДЛС „Кормисош“ (60 %) и ДГС – Ардино (65 %). В останалите стопанства ефектът от лесозащитното мероприятие варира между 68 и 90.3 %. Висока смъртност е установена само при гъсениците от първа възраст. По-ниска е във втора и особено ниска – при трета възраст. Биологичните ПРЗ имат за цел да снижат популационната плътност, запазвайки биоразнообразието в екосистемите. Затова в напръсканите площи популационната плътност на процесиянката е понижена, но в последните 4 – 5 години се наблюдава разпространение и постепенно разширяване на ареала на изток и на по-голяма надморска височина. Контролът на насекомото е труден и скъп поради наличието на диапаузиращи какавиди в почвата, на две форми на вида на едно и също място и заради липсата на ПРЗ, които след еднократно третиране да имат продължителен ефект върху яйца и ларви на вредителя.

✓ *Срещу гъботворка, планирано от ЛЗС – Варна.* През април 2024 г. са напръскани 3439 дка частни („Кубратска гора“ ЕООД), общински (ОП „Разград-лес“) и държавни (ДЛС „Сеслав“ – гр. Кубрат) дъбови гори с обща площ 2523 декара. Пръскането на ларви в първа и втора възраст е причинило 90 % смъртност на гъсениците в изолационни ръкави. Поради затруднения по обявяване на обществена поръчка за изпълнение на мероприятията включените в прогнозата 21 230 дка на територията на СИДП не са третирани, в резултат на което е отчетено обезлистване от 5 до 100 %. Установено е, че в много места са налице естествени епизооти, причинени от микроспоридиоза (*Nosema lumatrinae*), ядренополиедрен вирус и *Entomophaga maimaiga*. По данни на ИГ – БАН (сп. „Гора“, бр. 8/2024 г.) в отделни нена-

пръскани райони епизоотията е причинила загиване на ларви и какавиди. Известно е, че „в трупите на младите гъсеници се образуват главно конидиоспори с кратка жизненост, а в трупите на възрастните гъсеници – предимно а zigospори (почиващи спори)“ и „почиващите спори на *E. maimaiga* запазват своята жизненост над 10 г. и стават източник на зараза за дълъг период“, а регулиращата роля на гъбата зависи „само от количеството на валежите през май и юни“. Ето защо учените от ИГ изразяват мнение, че „обезлистването на част от насажденията допринася за по-голяма стабилност на дъбовите екосистеми срещу бъдещи нападения от гъботворка“.

Проведените през 2024 г. **санитарни и принудителни сечи** обхващат 201 930 декара. От тях 82 % са в иглолистни, а 18 % – в широколистни гори. Най-голям дял имат сечите след увреждане от абиотични фактори (48 %), следвани от фитопатогенни гъби (45 %), а от стъблени насекоми и пожари е съответно 4 и 3 %. Продължителните засушавания и високите температури повлияха върху фитосанитарното състояние на културите от черен и бял бор, младите тополови култури и насажденията от цер, летен и космат дъб в различни райони на страната. Падналата на 13 юни 2024 г. едноразмерна градушка увреди обширни площи иглолистни и широколистни гори (ДГС – Казанлък, и ДЛС „Мазалат“ до гр. Шипка).

Обследване и лесопатологичен мониторинг през 2024 г. и одобрена лесопатологична прогноза за 2025 година

Резултатите от мониторинга на фитосанитарното състояние на горите през 2024 г. са отразени чрез подадените 15 027 сигнални листа и 17 516 лесопатологични обследвания (ЛПО). Обследваните увредени площи са върху 1 020 626 дка, което е 2.6 % от залезената площ в страната. В изготвената към 1 декември 2024 г. лесопатологична прогноза за 2025 г. са включени общо 579 704 дка, или 57 % от обследваните площи през годината. Останалите площи са със степен на увреждания под 10 %, т.е. здрави гори.

Контролните проверки от страна на трите ЛЗС през 2024 г. обхващат над 32 % от въведените горски площи с увреждания от биотични и абиотични фактори. Извършено е и лесопатологично обследване на педомерки в стадий „пеперуда“ чрез залагане на 392 лепливи пояса; за обследване на листозавивачки в стадий „яйце“ – 429 фотоеклектори; за проследяване летежа на гъботворка,

борова процесиянка и корояди – 483 феромонов уловки. Проверени са общо 415 стационарни обекта за проследяване на развитието на борова процесиянка, ръждива борова листна оса, корояди, гъботворка, пръстенотворка, златозадка, ясен хоботник, малка и голяма зимни педомерки, листозавивачки, дъбова процесиянка, съхнене в широколистни и иглолистни гори. През годината са анализирани в лабораторни условия общо 2793 проби за установяване на причината за увреждане и за прогнозиране на появата на болести и насекоми.

Резултатите от **лепливите пояси** показват, че поради топлината и суха есен летежът на пеперудите в района на ЛЗС – София, е изнесен с близо месец и половина по-късно. В страната ни през 2025 г. се очаква слабо нападение от **педомерки**, като в отделни места е възможно да достигне до 31 – 32 %. (ДГС – Асеновград, Хасково и Първомай). Заложените **фотоеклектори** в началото на 2025 г. към момента прогнозира слабо обезлистване и от **листозавивачки**.

Феромоновите уловки за **гъботворка** показват изместване в летежа с около 10 дена, или около 2 седмици по-рано спрямо 2023 г. в района на ЛЗС – София, но в района на ЛЗС – Пловдив, не се установява промяна в летежа на пеперудите. Резултатите от лабораторните изследвания на **яйцекупчинките** от гъботворка, направени в ЛЗС – София, показват максимално очаквано обезлистване за 2025 г. в размер на 13.98 % в тополова култура в землището на с. Гиген (ДГС – Никопол). От Станцията обръщат внимание, че още през 1995 г. в района е установена ентомопатогенната гъба *Entomophaga maimaiga*, която е основната причина за липса на градуция на гъботворката. В района на ЛЗС – Пловдив, през 2024 г. видът е установен в повече насаждения, а извършените лабораторни анализи на яйцекупчинки, събрани в ДГС – Хасково, показват ниска плътност на гъботворката и наличие на паразитоиди, които по естествен път ще окажат влияние върху нейната численост. От ЛЗС – Варна, посочват в прогнозата си, че „вредителят ще се разпространява и ще нанася повреди по дъбовите формации и през 2025 година“.

Поради топлината зима на 2023/2024 г. през пролетта на изминалата година в широколистните гори в България и в западните ни съседни държави се появи с висока численост повсеместно разпространеният буков скокльо. Топлата зима благоприятства развитието и на дъбова листна бълха, която причини 100 % обезлистване в отделни места. Друг насеко-

мен вредител в широколистните гори е дъбовата коритуха, за която се очаква да нанася повреди и през 2025 година.

За 2025 г. не се предвижда въздушно пръскане срещу листогризеци насекоми в широколистните гори.

След установеното през 2023 г. разширяване в ареала на **боровата процесия** на север, отвъд Стара планина (ЛЗС – София) и на изток (ЛЗС – Варна), с нея беше извършена механична борба чрез изрязване на къдели. През 2024 г. се установи ново увеличаване на разпространението с 15 км в посока изток и югоизток, като освен в горски територии вече е установена и в градска среда. Предпоставки за разпространението са топлата зима и по-благоприятните за вида климатични условия. Мониторингът на насекомото чрез *феромонови уловки* показва, че в много райони на страната са налице и двете форми. В такива места за контрол на вредителя с биологични ПРЗ е необходимо да се проведе двукратно пръскане на една и съща територия в същата година.

Въз основа на обследванията и лабораторните анализи, както и резултатите от ежегодното въздушно пръскане срещу двете форми на боровата процесия експертите в станциите заключават, че при силно нападение естествените биологични агенти не са достатъчни за контрола на популационната плътност на вредителя.

През 2025 г. се очаква разпространение на боровата процесия. При ус-

тановяване на още райони с висока численост се очаква предвидените 8720 дка за въздушно пръскане да се увеличат.

През 2024 г. в района на ЛЗС – София, са сигнализиран нови огнища на **ръждивата борова листна оса** в ДГС – Своге и Сливница. Експертите на Станцията обръщат внимание, че „имагото лети до 2 – 3 км от огнището и яйцеснасянето може да обхване съседни площи и масиви, в които не са установени обезлистване или какавиди от предходното поколение“. Лабораторните анализи на какавидните пашкули на осата показват, че вредителят навлиза в диапауза и се очаква те да имагинират през 2026 година.

Макар и значително по-малко след понижаването на числеността на короядите през 2018 г. и през изминалата година продължават да възникват **короядни петна** от върхов и шестъб корояд, от типограф и елов кривозъб корояд (Таблица 2). Развитието им се благоприятства от наличието на прясно повалена от сняг или вятър иглолистна дървесина.

Анализите на лесозащитните станции за установяване на **фитопатогенни гъби** посочват като най-разпространени фитопатогенни гъби по иглиците на боровите *Diplodia sapinea*, *Lecanosticta acicola*, *Septorioides strobil*, *Cyclaneusma* spp., *Lophodermium* spp., *Trucatella* spp. В тополовите култури това са *Cytospora* spp. и *Dothichiza populea*. Констатирано е съхнене в зрелите широколистните гори от бук и червен дъб основно поради не-

равномерното разпределение на валежите, водещо до физиологично отслабване на дървостоя, а оттук и до поява на патогени, които в здрава гора не биха били проблем. В горските разсадници проблем са ежегодно установяваните патогени от род *Fusarium*, *Pestalotiopsis*, *Melampsora*, *Marssonina*.

Предвидената за 2025 г. **наземна химична борба** върху площ 4710 дка включва мероприятия срещу ръждива борова листна оса (107 дка), срещу дъбова листна бълха (253 дка), срещу насекоми по тополи, върби и елши (2293 дка) (малка тополова стъкленка, тополов листояд, тополов цигарджия, тополова петниста златка), срещу плевелна и паразитна растителност (527 дка) и в разсадници (1524 дка).

Предвидената **механична борба** за 2025 г. е върху обща площ 3614 дка в увредени площи от борова процесия (1815 дка), от тополовата петниста златка (1289 дка), от дивеч (278 дка), със съхнене от суша (25 дка) и за борба с малка тополова стъкленка, плевели и с повреди от пороен дъжд в горски разсадници (60 дка). И през 2025 г. се очаква тополовата златка да нанася сериозни повреди в младите, неукрепнали култури при неблагоприятни за развитието на тополите условия на средата.

С повишена уязвимост към **абиотични фактори** са горите, в които не са извършени или са закъснели отгледните мероприятия. Данните показват, че и в широколистните, и в иглолистните гори най-големи по площ са уврежданията от сняг, следвани от вятър, лед и суша. Включените в прогнозата 177 222 дка за **санитарни и принудителни сечи** са предимно в иглолистни гори (85 %), където към момента има голяма конкуренция за хранителни вещества и вода от почвата. От ЛЗС отбелязват, че независимо от проведените санитарни сечи съхненето в иглолистните култури продължава. В широколистните гори също се очаква увеличаване на съхненето в условията на недостатъчни валежи и продължителни периоди с високи екстремни температури.

От станциите обръщат внимание, че достоверността на прогнозите за нападение от насекоми, болести и биотични фактори зависи от въвеждането на всички засегнати площи, а не само на тези, в които ще се извършват мероприятия. Предписването на спешни мерки изисква диференциране на стари и активни огнища, за което е необходимо своевременно и коректно посочване на годината, в която е възникнала повреда.

Таблица 2

Съпоставка на засегнати и предвидени с мероприятия площи в прогноза за 2024 и за 2025 г. по класификация на повредата

Повреди	2023 г. Засегната площ, дка	2024г. Засегната площ, дка	Изменение, %	2024 г. Предвидени мероприятия, дка	2025 г. Предвидени мероприятия, дка	Изменение %
Насекомни вредители по иглолистни	153 206	208 025	35 ▲	26 751	20 695	23 ▼
в т.ч.: корояди	9472	20 090	112 ▲	6512	8554	31 ▲
Болести и съхнене по иглолистни	130 468	129 966	0.4 ▼	67 292	90 050	34 ▲
Насекомни вредители по широколистни	76 217	40 800	46 ▼	28 009	3914	86 ▼
Болести и съхнене по широколистни	57 087	19 939	65 ▼	17 714	8948	49 ▼
Абиотични фактори	103 933	177 339	70 ▲	77 433	69 626	10 ▼
Други причини	3511	3635	3.5 ▲	909	2531	178 ▲
Всичко	524 422	579 704	10.5 ▲	218 108	195 764	10 ▼

Легенда: ▲ – увеличава се ▼ – намалява